

Anna Włoch

Wydział Pedagogiczny Uniwersytetu Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie
ORCID 0000-0002-5286-8464

Jan Konopnicki (1905–1980) i jego wkład w rozwój pedagogiki jako dyscypliny naukowej

Jan Konopnicki (1905–1980) and his Contribution to the Development of Pedagogy as a Scientific Discipline

The aim of the paper is to present Jan Konopnicki's contribution to the development of pedagogy as a scientific discipline at Krakow's universities in the 1960s, with particular emphasis on experimental pedagogy, special needs education and comparative education. Jan Konopnicki was an outstanding educator, psychologist and scientist. For many years he was denied promotion and the title of professor. His contribution to the development of experimental pedagogy as well as special needs education and comparative education is unique. Polish pedagogy knows too little about his achievements as a researcher and organizer of education. Thanks to his efforts, for the first time in Poland, extramural studies in special needs education were opened at the Pedagogical University of Krakow. The research used the analysis of documents, archival resources and content analysis of Konopnicki's original publications and thematic studies.

Keywords: Jan Konopnicki, pedagogy, development of pedagogy, Krakow universities, experimental pedagogy, special needs education, comparative education.

Słowa kluczowe: Jan Konopnicki, pedagogika, rozwój pedagogiki, krakowskie uczelnie, pedagogika eksperymentalna, pedagogika specjalna, pedagogika porównawcza.

Jan Konopnicki zaliczany jest do grona wybitnych polskich pedagogów XX w. głównie z uwagi na jego nowatorstwo w badaniach nad problemem niedostosowania społecznego dzieci i młodzieży. Badania naukowe, które zapoczątkował w latach sześćdziesiątych XX w. na Uniwersytecie Jagiellońskim uczyniły z niego twórcę tzw. krakowskiej szkoły resocjalizacji, o czym pisało kilku autorów¹. W biografii i działalności edukacyjnej tego uczonego niezwy-

---

¹ B. Urban, *Jan Konopnicki (1905–1980)*, [w:] *Złota księga Wydziału Filozoficznego*, red. J. Mi-

kle ważny był przedstawiony przez Witolda Chmielewskiego okres emigracji w czasie II wojny światowej, który Konopnicki spędził w Wielkiej Brytanii². Organizował tam kształcenie polskich nauczycieli oraz zajmował się badaniem szkockiego i angielskiego systemu oświatowego. Zdecydowanie mniej znany jest jednak jako twórca krakowskiej pedagogiki eksperymentalnej i specjalnej. Ma w tym obszarze znaczące zasługi przede wszystkim jako kierownik pierwszej w Polsce Katedry Pedagogiki Eksperymentalnej, którą objął w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Krakowie. To pod jego kierunkiem zaadaptowano do badań niedostosowania społecznego dzieci głuchych prekursorskie narzędzie badawcze, którego autorem był wybitny psycholog edukacyjny, Denis Herbert Stott.

Nie ulega wątpliwości, że zasługi Konopnickiego dla krakowskiej, ale i polskiej pedagogiki są znaczące. Jako profesor pedagogiki kierował on bowiem w latach sześćdziesiątych jednocześnie dwiema jednostkami naukowymi: na Uniwersytecie Jagiellońskim tworząc późniejszy Instytut Pedagogiki, a w WSP w Krakowie organizując Katedrę Pedagogiki Eksperymentalnej. Konopnicki pozostaje jednak mało znany jako badacz zajmujący się pedagogiką eksperymentalną (z której wyprowadził instrumentarium badawcze dla pedagogiki specjalnej) czy też pedagogiką porównawczą. Tymczasem jego wkład w rozwój tych obszarów badań jest znaczący i niezwykle oryginalny. Dostępne informacje biograficzne na temat Konopnickiego w słownikach pedagogów mają zdecydowanie pobieżny charakter, a jego dokonania w zakresie pedagogiki eksperymentalnej i specjalnej wymieniane są na marginesie innych jego zasług dla pedagogiki. Wyjątek stanowi biogram w *Słowniku biograficznym socjologii polskiej*³. Dorobek Konopnickiego w obszarze pedagogiki porównawczej również wymaga pogłębionych analiz. Dotychczas zaprezentowano tylko jego ba-

---

klaszevska, J. Mizera, Kraków 2000, s. 351–358; B. Urban, *Resocjalizacja w Uniwersytecie Jagiellońskim. Rys historyczny, stan obecny*, „Resocjalizacja Polska” 2010, nr 1, s. 7–24; M. Szutka, *Aktualność Jana Konopnickiego w koncepcji społecznego niedostosowania w obliczu współczesnych wyzwań resocjalizacji*, [w:] *Uwarunkowania i zwory marginalizacji społecznej współczesnej młodzieży. Materiały z konferencji z okazji setnej rocznicy urodzin i dwudziestej piątej rocznicy śmierci profesora Jana Konopnickiego*, red. W. Kubik, B. Urban, Kraków 2005, s. 101–109; idem, *Krakowska szkoła resocjalizacji – ciągłość i zmiana*, [w:] *Polskie szkoły resocjalizacji*, red. nauk. I. Pospiszyl, M. Miałkowska-Kozaryna, Warszawa 2022, s. 45–66; L. Pytka, *Narodziny i rozwój polskiej pedagogiki resocjalizacyjnej*, „Student Niepełnosprawny” 2008, nr 8, s. 11–38. W publikacji Bronisława Urbana *Resocjalizacja w Uniwersytecie Jagiellońskim. Rys historyczny, stan obecny* pojawiają się jednak błędy: Konopnicki ukończył studia na UJ nie w 1925 r., a w 1930 r., w tym samym roku uzyskał również doktorat. Do Polski powrócił zaś w 1946 r., a nie w 1945 r. Zob. B. Urban, *Resocjalizacja*, s. 13.

² W. Chmielewski, *Przygotowanie kadr oświatowych na uchodźstwie w latach 1941–1948*, Warszawa 2013; idem, *Jan Konopnicki (1905–1980) – badacz szkolnictwa i organizator edukacji nauczycieli polskich na uchodźstwie*, „Studia Paedagogica Ignatiana” 2018, t. 21, nr 2, s. 37–62.

³ W. Winclawski, *Słownik biograficzny socjologii polskiej*, t. 2, Toruń 2004, s. 90–91.

dania nad eksperymentalnym szkolnictwem angielskim i szkockim, obok prac Zygmunta Kukulskiego i Karola Kotłowskiego⁴.

Celem artykułu jest ukazanie nowatorstwa w badaniach naukowych Konopnickiego, jakie prowadził w latach sześćdziesiątych w WSP w Krakowie i w UJ, jak również wskazanie na innowacyjność w kształceniu kadr przyszłych pedagogów, pedagogów specjalnych i nauczycieli. W badaniach wykorzystano zasoby archiwalne Uniwersytetu KEN w Krakowie, analizie poddano oryginalne prace Konopnickiego, jak również inne opracowania tematyczne.

Zamierzeniem autorki jest ukazanie znaczącej roli Konopnickiego w rozwoju pedagogiki jako dyscypliny akademickiej po II wojnie światowej w Polsce oraz nadanie należytej rangi jego osiągnięciom naukowym, również w obszarze pedagogiki eksperymentalnej i specjalnej. Konopnicki zawsze prezentował neutralną postawę wobec dominującej w PRL ideologii wychowania socjalistycznego, o czym pisali jego wychowankowie – Bronisław Urban i Marian Śnieżyński⁵. Być może było to powodem, dla którego jego osiągnięcia w dziedzinie organizacji kształcenia polskich nauczycieli w czasach II wojny światowej, czy publikacje z pedagogiki porównawczej bardzo długo nie były dostrzegane i doceniane przez środowisko naukowe, a Konopnicki skoncentrował się po powrocie do kraju w 1946 r. na innych obszarach badawczych i działalności dydaktycznej oraz praktyce pedagogicznej i terapeutycznej.

Jan Konopnicki – droga do kariery profesora pedagogiki

Jan Konopnicki urodził się 22 września 1905 r. w miejscowości Tonie pod Krakowem, w rodzinie z tradycjami nauczycielskimi. Jego ojciec Edward był kierownikiem wiejskiej szkoły w Marcyporębie, do której uczęszczał również jego syn. Po uzyskaniu przez ojca awansu na stanowisko kierownika jednej z krakowskich szkół, rodzina przeniosła się do miasta. W Krakowie Konopnicki uczył się w renomowanym Gimnazjum św. Jacka, które ukończył w 1924 r. Następnie podjął studia na UJ, wybierając jako kierunek historię. Na rok przed końcem studiów podjął pracę jako nauczyciel historii i języka łacińskiego w Gimnazjum ks. Stanisława Konarskiego w Oświęcimiu. W 1930 r. obronił pracę magisterską z zakresu mediewistyki. Pracując jako nauczyciel, jednocześnie w latach 1930–1933 uzupełniał swoje wykształcenie w Studium Pedagogicznym UJ, które dało mu bardzo dobre przygotowanie psychologiczno-pedagogiczne. W czasie tych studiów zetknął się z Janem Bystroniem i Zygmuntem

---

⁴ A. Włoch, *Polscy pedagodzy o szkolnictwie angielskim. Z tradycji polskiej pedagogiki porównawczej XX wieku*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Pedagogika XLII” 2021, nr 2, z. 454, s. 63–91.

⁵ B. Urban, *Jan Konopnicki*, s. 352; M. Śnieżyński, *Jan Konopnicki*, „Konspekt” 2006, nr 1, s. 68.

Mysłakowskim⁶. W 1930 r. uzyskał również doktorat z filozofii na UJ, a następnie przeniósł się na tereny wschodnich województw II Rzeczypospolitej, gdzie zdobywał doświadczenie zawodowe, ucząc przedmiotów pedagogicznych w seminariach nauczycielskich najpierw w Zaleszczykach (1930–1932), a później w Stanisławowie (1932–1934). Po odbyciu kilkumiesięcznego kursu inspektorów szkolnych w Warszawie, objął stanowisko podinspektora szkolnego w Gródku Jagiellońskim, którego obowiązki pełnił w latach 1934–1939⁷.

Po wybuchu II wojny światowej i zajęciu wschodnich terenów państwa przez Związek Radziecki szczęśliwym zbiegiem okoliczności Konopnickiemu udało się uniknąć deportacji na Wschód. Przedostał się do Krakowa, a następnie przez Węgry wyemigrował do Francji. W okupowanym kraju pozostała jego żona Waleria oraz dwie córki, Maria i Wiesława. We Francji Konopnicki wstąpił jako ochotnik do II Dywizji i Szkoły Podchorążych Armii Polskiej w Coëtquidan w Bretanii. Po klęsce Francji ewakuował się wraz z I Brygadą Strzelców do Wielkiej Brytanii. Ostatecznie rozlokowany został w Szkocji. Dzięki staraniom gen. Józefa Hallera, pełniącego funkcję kierownika Urzędu Oświaty i Spraw Szkolnych, udało mu się uzyskać urlop z wojska (corocznie przedłużany w latach 1942–1946), co umożliwiło mu zajęcie się pracą w polskim szkolnictwie na obczyźnie. Aktywnie włączył się w działalność Związku Nauczycieli Polaków w Wielkiej Brytanii⁸.

W 1942 r. Konopnicki objął kierownictwo kursów dla polskich nauczycieli w Edynburgu, które zorganizowane zostały na wniosek gen. J. Hallera. Niektórzy absolwenci tych kursów nawiązali później bliższe kontakty ze środowiskiem szkockich nauczycieli i działaczy oświatowych oraz podjęli dalsze studia jako stypendyści Urzędu Oświaty. Konopnicki został mianowany koordynatorem tych studiów. W Edynburgu rozpoczął współpracę z Moray House Training College for Teachers (szkoła doskonalenia zawodowego nauczycieli), a przede wszystkim z dyrektorem tej instytucji, uznanym na świecie profesorem pedagogiki Godfreyem H. Thomsonem i jego późniejszym następcą Williamem B. Inglisem. W Moray House Konopnicki miał okazję zapoznać się ze światowymi osiągnięciami w dziedzinie psychologii i pedagogiki eksperymentalnej, a zwłaszcza z najnowszymi testami do badań poziomu inteligencji oraz wiadomości u uczniów na poziomie szkoły średniej. Ogromna sympatia, jaką G.H. Thomson żywił do Polaków, zaowocowała kolejnymi przedsięwzięciami organizacyjno-naukowymi, w które zaangażowany był Konopnicki. Zajęcia dydaktyczne na kursach prowadzone były przez szkockich oraz polskich pracow-

⁶ W. Winclawski, *Słownik biograficzny*, t. 2, s. 90–91.

⁷ Archiwum Uniwersytetu KEN w Krakowie [AUKEN], Teczka osobowa pracownika – Jan Konopnicki, sygn. 1359/24.12.

⁸ W. Chmielewski, *Jan Konopnicki*, s. 37–39.

ników naukowych, w językach wykładowych angielskim i polskim. Ponadto słuchacze mieli też możliwość uczestnictwa w zajęciach z pracownikami administracji szkolnej Edynburga. Pozytywne oceny realizacji czteromiesięcznego kursu pedagogicznego, który faktycznie przygotowywał polskich nauczycieli do podjęcia studiów na wydziałach pedagogiki i psychologii na uniwersytetach brytyjskich, skłoniły pracowników Urzędu Oświaty, a zwłaszcza Tadeusza Sulimirskiego, do podjęcia wyzwania, jakim było zorganizowanie pełnych studiów pedagogiczno-psychologicznych. Celem tych studiów miało być przygotowanie kadry nauczycieli przedmiotów pedagogicznych dla zakładów kształcenia nauczycieli w powojennej wolnej Polsce. Konopnicki był głównym inicjatorem utworzenia tych studiów. Zwraçał uwagę na trudności organizacyjne tego przedsięwzięcia, a zwłaszcza niezrozumienie ważności tych działań ze strony późniejszego ministerstwa ds. oświaty. Ostatecznie po przejęciu opieki nad polskim szkolnictwem przez Interim Committee (Komitetu Tymczasowego, szkockich władz oświatowych) w pełni uznano status akademicki tych studiów. Konopnicki ubolewał, że polskie władze wojskowe na uchodźstwie niechętnie jednak wyrażały zgodę na delegowanie żołnierzy i oficerów na te studia.

Studia dla polskich nauczycieli uruchomione zostały 1 października 1943 r. jako Studium Pedagogiczne przy Uniwersytecie w Edynburgu. Konopnicki został mianowany kierownikiem tej jednostki. Polscy studenci otrzymali status studentów Faculty of Arts (Wydziału Humanistycznego), byli więc pełnoprawnymi studentami szkockiego Uniwersytetu. Pierwsze dwa lata studiów prowadzone były w językach wykładowych angielskim i polskim, na trzecim roku zaś wszystkie zajęcia odbywały się już wyłącznie w języku angielskim. W tym niezwykle ważnym dla polskiej oświaty przedsięwzięciu pomagali Konopnickiemu asystenci, którzy w praktyce byli doświadczonymi pracownikami naukowymi, przygotowujący się do doktoratu lub habilitacji. Szczególnie zasłużyli się Romuald Niewiakowski oraz Franciszek Bartkowiak. Studium Pedagogiczne zostało zlikwidowane jesienią 1946 r., a jego studenci zostali włączeni do listy stypendystów Interim Treasury Comm (działu oświaty) wszystkich studiujących na uniwersytetach brytyjskich⁹.

Warto podkreślić, że w czasie emigracji Konopnicki również ukończył kolejne w swoim życiu studia, tym razem psychologiczne na Uniwersytecie w Edynburgu. Poza kierowaniem Studium Pedagogicznym prowadził prace badawcze w dwóch obszarach: pedagogice porównawczej (analizując demokratyczne podstawy szkolnictwa w Szkocji) oraz pedagogice eksperymentalnej (resocjalizacyjnej, badając problem niedostosowania społecznego dzieci i młodzieży).

---

⁹ J. Konopnicki, *Studium Pedagogiczne w Edynburgu w l. 1943–1946*, [w:] *Przeszłość przyszłości. Księga ofiarowana Bogdanowi Suchodolskiemu*, kom. red. i koleżeński przewodn. B. Leśnodorski, Warszawa 1975, s. 206–211.

Rezultatem badań z tego okresu jest znakomita, choć zapomniana przez polskich komparatystów edukacyjnych monografia pt. *Demokratyczne podstawy szkolnictwa szkockiego*, wydana w Londynie w 1942 r. przez Wydawnictwo Urzędu Oświaty i Spraw Szkolnych¹⁰. Oprócz tej pracy w dorobku naukowym Konopnickiego z okresu emigracyjnego znalazło się wiele artykułów publikowanych w „Wiadomościach Nauczycielskich”, których problematyka dotyczyła głównie specyfiki szkolnictwa szkockiego oraz zastosowania badań eksperymentalnych w pedagogice.

Co niezwykle istotne, Konopnicki wraz ze swoimi współpracownikami – Romualdem Niewiakowskim, Waławem Szomkiem i Amalią Marią Stöcker, przygotowywali pod patronatem władz oświatowych na uchodźstwie koncepcję odbudowy szkolnictwa polskiego po wojnie. Badania porównawcze, jakie prowadził Konopnicki ze swoim zespołem, miały więc charakter utylitarny. Bliższe poznanie specyfiki systemów oświaty w Wielkiej Brytanii (głównie szkolnictwa szkockiego i angielskiego) pozwoliło tym pedagogom na zaproponowanie innowacyjnych rozwiązań, jakie należało wprowadzić w Polsce po wojnie, mając na uwadze przede wszystkim rozwój polskiej nauki i oświaty. Jak podkreśla W. Chmielewski, wielką zasługą Konopnickiego było opracowanie pełnego programu nauczania dla dwuletniego liceum pedagogicznego na uchodźstwie oraz koncepcji kształcenia nauczycieli w Polsce w okresie przejściowym, zaraz po wojnie¹¹. Należy również dodać, że zespół, którym kierował Konopnicki był w istocie pierwszym polskim zespołem badawczym, który prowadził badania w obszarze pedagogiki porównawczej i czerpał z doświadczeń brytyjskich komparatystów edukacyjnych.

Po zakończeniu wojny Konopnicki zdecydował się powrócić do kraju, czekała tu bowiem na niego żona oraz dwie córki. Do Polski wrócił w 1946 r. na Ziemię Odzyskane, zastając nową rzeczywistość polityczną. Poświęcił się wówczas działalności oświatowej oraz pedagogicznej, przede wszystkim w wymiarze praktycznym. W tym okresie nawiązał też ważne kontakty naukowe ze znanymi uczonymi, m.in.: Bogdanem Suchodolskim, Stefanem Baleyem, Stanisławem Tyncem, Mieczysławem Kreutzem, Marią Grzegorzewską i Bolesławem Hornowskim. Niewątpliwie na wybór dalszej ścieżki rozwoju naukowego miały wpływ doświadczenia, jakie zdobył Konopnicki w pracy w eksperymentalnej świetlicy dla dzieci z problemami psychicznymi, działającej przy Filii Państwowego Instytutu Higieny Psychiczej we Wrocławiu¹². Pracując w tej placówce,

¹⁰ J. Konopnicki, *Demokratyczne podstawy szkolnictwa szkockiego. Okres przymusu szkolnego*, Londyn 1942.

¹¹ W. Chmielewski, *Jan Konopnicki*, s. 37, 51–52.

¹² J. Jonkisz, *Jan Konopnicki*, [w:] *Księga profesorów Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu*, oprac. L. Kulmatycki, Wrocław 2006, s. 95–96.

wykorzystał swoją wiedzę i doświadczenie, jakie zdobył w Wielkiej Brytanii, a szczególnie nowatorskie metody badawcze w pracy z dziećmi, metody które nie były wcześniej znane ani stosowane w Polsce. Jego zaangażowanie w pracę z „dziećmi trudnymi” zostało dostrzeżone przez środowisko naukowe. Powierzono mu stanowisko wicedyrektora, a później dyrektora Instytutu Pedagogicznego Związku Nauczycielstwa Polskiego we Wrocławiu. Funkcję tę piastował aż do likwidacji tej instytucji.

W pierwszych latach po wojnie Jan Konopnicki poświęcił się przede wszystkim realizacji najpilniejszych potrzeb społecznych. Godne pochwały i uznania jest jego zaangażowanie w pracę z dziećmi z różnymi problemami psychicznymi, będącymi konsekwencjami wojennej traumy. Ten obszar swojej działalności pedagogicznej uznał Konopnicki za absolutnie priorytetowy. Swoje znakomite wykształcenie pedagogiczno-psychologiczne wzbogacił w tym czasie o wszechstronne doświadczenie zawodowe, jakie zdobywał w różnych placówkach oświatowo-wychowawczych. Praca w wyższych uczelniach dała mu z kolei możliwość kontynuowania kariery naukowo-dydaktycznej, którą zapoczątkował w Wielkiej Brytanii.

Poza kierowaniem Instytutem Pedagogicznym ZNP w latach 1948–1953, Konopnicki pracował jako psycholog i kierownik pedagogiczny Oddziału Leczniczo-Wychowawczego dla dzieci nerwicowych w Centralnej Wojewódzkiej Poradni Zdrowia Psychicznego we Wrocławiu. Jego dokonania w zakresie praktyki pedagogiczno-psychologicznej oraz uznanie za znaczące jego dotychczasowych publikacji w dziedzinie pedagogiki skłoniły czołowych przedstawicieli teorii pedagogicznej: Bogdana Nawroczyńskiego, B. Suchodolskiego i S. Baleya, do wystąpienia w 1956 r. do Rady Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Warszawskiego o nadanie mu stopnia docenta¹³. Biorąc pod uwagę jego osiągnięcia naukowe, zaskakuje fakt, że tak długo musiał czekać na nadanie mu tego stopnia. W swoim życiorysie podał, że jego przewód habilitacyjny na UW został przerwany w 1948 r.¹⁴ Nie są znane powody tej decyzji, można jednak domniemywać, że zdecydowały o tym względy polityczne. Konopnicki był bowiem bezpartyjny, a jego przynależność do armii polskiej w Wielkiej Brytanii w czasie wojny mogła go uczynić osobą „politycznie niepewną”. Szybkie awanse naukowe wiązały się w tym czasie na ogół z przynależnością do PZPR.

W okresie powojennym Konopnicki pracował w kilku wyższych uczelniach – wykładał w Wyższej Szkole Handlowej, przez krótki czas również na Uniwersytecie Wrocławskim¹⁵. W 1953 r. został wykładowcą w Wyższej Szkole Wychowania Fizycznego (obecnie Akademii Wychowania Fizycznego) we Wroc-

¹³ B. Urban, *Jan Konopnicki*, s. 354.

¹⁴ AUKEN, sygn.1359/24.12.

¹⁵ B. Urban, *Jan Konopnicki*, s. 353–354.

ławiu. Na tej uczelni pełnił również ważne funkcje administracyjne: najpierw był prodziekanem ds. wychowawczych, a po mianowaniu na stanowisko zastępcy profesora powierzono mu w 1954 r. kierownictwo Katedry Teorii i Metodyki Wychowania Fizycznego. W 1959 r. został profesorem nadzwyczajnym. W 1956 r. został wybrany rektorem WSWF we Wrocławiu – funkcję tę pełnił przez dwie kadencje w latach 1956–1962¹⁶. W tym czasie wypromował liczne grono magistrów wychowania fizycznego i pedagogiki.

W latach sześćdziesiątych Konopnicki pracował w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Krakowie oraz jednocześnie na swojej macierzystej uczelni – Uniwersytecie Jagiellońskim. Tym samym rozpoczął nowy okres swojej działalności naukowo-organizacyjnej, istotnie przyczyniając się do rozwoju pedagogiki krakowskiej. Na stałe przeniósł się do Krakowa w 1962 r., spełniając swoje marzenie o powrocie w rodzinne strony. Dopiero w 1973 r. Konopnicki otrzymał tytuł profesora zwyczajnego¹⁷. Oficjalne dokumenty podpisywał tytułem „profesor doktor”, nie miał bowiem formalnie habilitacji. Jak już wspomniano, zdecydowały o tym najprawdopodobniej względy polityczne. Dokonania Konopnickiego w dziedzinie pedagogiki są jednak tak znaczące, że trudno odmówić mu ogromnego wkładu, jaki wniósł w rozwój tej dyscypliny. Decyzja o przyznaniu mu tytułu profesora zwyczajnego była słuszna, choć spóźniona o co najmniej dwie dekady.

Analizując biografię Konopnickiego, można porównać jego rozwój naukowy do biografii D.H. Stotta, który był w podobnym wieku, miał podobne doświadczenia zawodowe w pracy jako nauczyciel oraz zajmował się podobną problematyką badawczą. W przypadku D.H. Stotta jego nowatorskie instrumentarium badawcze dało mu od razu stanowisko profesora i na trwałe zapisało jego dokonania w historii brytyjskiej pedagogiki i psychologii. Konopnicki łączony jest natomiast niemal wyłącznie z pedagogiką resocjalizacyjną, a ma przecież ogromne zasługi także dla rozwoju pedagogiki eksperymentalnej, pedagogiki specjalnej oraz pedagogiki porównawczej. Ponadto jego analizy odnoszące się do takich subdyscyplin pedagogicznych jak socjologia wychowania i edukacji czynią z Konopnickiego jednego z najwybitniejszych przedstawicieli polskiej pedagogiki i psychologii drugiej połowy XX w.

W okresie krakowskim Konopnicki ponownie nawiązał kontakty z badaczami z uniwersytetów brytyjskich, głównie z Edynburga, Exeter i Birmingham. Współpracował również z akademikami z krajów sąsiednich. Kooperacja z tak licznymi międzynarodowymi ośrodkami naukowymi zdecydowanie wyróżniała Konopnickiego w środowisku polskiej pedagogiki tego okresu. Brał on również

¹⁶ J. Jonkisz, *Jan Konopnicki*, s. 96.

¹⁷ W. Winclawski, *Słownik biograficzny*, t. 2, s. 90.

czynny udział w wielu konferencjach międzynarodowych. Ten okres w jego karierze naukowej był jednak niezwykle trudny. Mając tak bogaty dorobek naukowy, prowadząc nowatorskie, szeroko zakrojone badania empiryczne, przez wiele lat bezskutecznie zabiegał o nadanie mu tytułu profesora zwyczajnego, a decyzje o jego podstawowym miejscu pracy podejmowane były na szczeblu centralnym przez ministra oświaty, bez udziału jego samego. Do pracy naukowej w danej uczelni Konopnicki był delegowany oficjalnym pismem z ministerstwa. W WSP w Krakowie miał do dyspozycji dla całej katedry jedynie jeden skromny pokój, a maszynę do pisania zmuszony był pożyczać od innych jednostek. To wszystko przyczyniło się do utraty zdrowia przez Konopnickiego. Mimo że nie doczekał się należytego uznania dla swoich osiągnięć naukowych, cieszył się jednak szacunkiem i sympatią swoich studentów i współpracowników. Zmarł w Krakowie w 1980 r., wkrótce po przejściu na emeryturę.

Działalność naukowo-dydaktyczna J. Konopnickiego w Katedrze Pedagogiki Eksperymentalnej w WSP w Krakowie

W pierwszych dekadach po wojnie niemal powszechną praktyką wśród wielu uczonych w Krakowie była praca jednocześnie na UJ i w powstałej w 1946 r. Państwowej Wyższej Szkole Pedagogicznej. PWSP uzyskała status wyższej uczelni w 1954 r. i działała pod nazwą Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie. Od początku lat sześćdziesiątych również Konopnicki z powodzeniem kierował dwiema jednostkami naukowymi w tych uczelniach, wykładając głównie pedagogikę oraz prowadząc seminaria magisterskie i doktorskie. Krakowskiej WSP poświęcił Konopnicki niemal dekadę swojego życia, obejmując kierownictwo pierwszej w Polsce Katedry Pedagogiki Eksperymentalnej i tworząc pierwsze w kraju studia zaoczne na kierunku pedagogika specjalna. Ten okres w działalności naukowo-dydaktycznej Konopnickiego jest zdecydowanie mniej znany aniżeli jego wkład w rozwój krakowskiej szkoły resocjalizacji, związanej z jego pracą na UJ.

Role, jaką Konopnicki odegrał w rozwoju pedagogiki specjalnej, w krótkich, oszczędnych tekstach przedstawili jedynie Bronisław Urban oraz Janina Wyczęsany, która była magistrantką Konopnickiego w WSP w Krakowie¹⁸. Wyczęsany słusznie zaliczyła swojego promotora do grona wybitnych teoretyków peda-

---

¹⁸ B. Urban, *Jan Konopnicki (1905–1980). Zasługi dla pedagogiki specjalnej*, „Szkoła Specjalna” 1988, nr 3, s. 183–191; J. Wyczęsany, *Udział Profesora Jana Konopnickiego w rozwoju pedagogiki specjalnej w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Krakowie*, [w:] *Tradycja, osiągnięcia, perspektywy pedagogiki specjalnej w kontekście zmian edukacyjnych*, red. G. Gunia, K. Plutecka, J. Wyczęsany, Kraków 2007, s. 99–103.

gogiki specjalnej w jej początkowym okresie rozwoju. Z kolei Irena Pospiszyl wymieniła zasługi Konopnickiego dla rozwoju polskiej pedagogiki resocjalizacyjnej, stawiając jego dokonania na drugim miejscu po działalności Państwowego Instytutu Pedagogiki Specjalnej w Warszawie, założonego przez Marię Grzegorzewską. Autorka wiąże jednak ostatecznie osobę Konopnickiego z UJ i pedagogiką resocjalizacyjną¹⁹. Brakuje w polskiej literaturze pedagogicznej opracowania kompleksowo przedstawiającego zasługi Konopnickiego dla rozwoju kształcenia nauczycieli, pedagogów i pedagogów specjalnych, szczególnie w WSP w Krakowie. W końcu to dzięki Konopnickiemu krakowski ośrodek akademicki zyskał po raz pierwszy w historii możliwość kształcenia studentów na poziomie wyższym na kierunku pedagogika specjalna, najpierw w ramach studiów zaocznych, które prowadzone były w Katedrze Pedagogiki Eksperymentalnej, którą kierował, a kilka lat później również na studiach dziennych.

Krakowska pedagogika specjalna wyrosła niejako na gruncie szkockiej i angielskiej pedagogiki i psychologii eksperymentalnej. Konopnicki wykorzystał bowiem w swojej pracy bogate doświadczenia z działalności naukowej i dydaktycznej z okresu emigracji w czasie II wojny światowej. W swojej ankiecie pracowniczej zaznaczył, że w Edynburgu pracował naukowo pod kierunkiem G.H. Thompsona oraz Jamesa Drevera²⁰. Miał więc styczność ze światową sławą badaczami, dzięki którym zdobył najlepsze z możliwych przygotowanie do prowadzenia samodzielnych badań naukowych w dziedzinie pedagogiki i psychologii. Uczeń ci mieli wówczas ugruntowaną pozycję w psychologii i pedagogice anglosaskiej, a podejmowane przez nich badania naukowe i wydawane publikacje miały już zasięg światowy. G.H. Thompson zasłynął jako krytyczny pionier badań nad inteligencją, szczególnie zajmujący się analizą czynnikową zdolności umysłowych. Jak wspomniano, był pierwszym dyrektorem Moray House na Uniwersytecie w Edynburgu, gdzie utworzył słynną pracownię testów²¹. Z kolei J. Drever – pierwszy szkocki psycholog, będący założycielem Laboratorium Edukacyjnego, skoncentrował swoje naukowe dociekania wokół problemu ludzkich instynktów oraz leczenia dzieci niedostosowanych społecznie i przejawiających zachowania przestępcze²². Obaj uczeni odegrali ogromną rolę w kształtowaniu późniejszych naukowych zainteresowań Konopnickiego. To od nich przejął podejście eksperymentalne w badaniach empirycznych. W swojej pracy naukowej w okresie krakowskim wykorzystywał najnowsze narzędzia badawcze, głównie

¹⁹ I. Pospiszyl, *Wprowadzenie*, [w:] *Polskie szkoły resocjalizacji*, s. 10.

²⁰ AUKEN, sygn. 1359/24.12.

²¹ P.E. Vernon, *The Contributions to Education of Sir Godfrey Thomson*, „British Journal of Educational Studies” 1962, t. 10, nr 2, s. 123–137.

²² R.W. Russell, *James Drever: Strength to a Developing International Psychology*, „International Journal of Psychology” 1992, t. 27, nr 5, s. 336–337.

testy do badania poziomu inteligencji, opracowane przez psychologów brytyjskich, adaptując je do polskich realiów. Zapoznawał swoich współpracowników i studentów z nowatorską aparaturą naukową, uczył jak można ją wykorzystać dla potrzeb własnych badań naukowych, w konkretnej grupie badawczej i w polskich realiach politycznych. Takie podejście metodologiczne zdecydowanie wyróżniało Konopnickiego w świecie naukowym w Polsce.

Niewątpliwie miał Konopnicki także talent organizacyjny – stworzył w krakowskiej WSP mały zespół badawczy, składający się z pedagogów-praktyków; potrafił również umiejętnie pokierować karierami młodych pracowników naukowych. Do tego grona zaliczyć należy zasłużoną dla krakowskiej surdopedagogiki Jadwigę Baran, która, zaczynając pracę jako starszy asystent w katedrze, była już absolwentką PIPS w Warszawie i miała spore doświadczenie w pracy z dziećmi głuchymi²³. Konopnicki umożliwił jej uzyskanie stopnia naukowego doktora, proponując nowatorskie podejście w badaniach pedagogicznych. Przygotował tym samym swoich następców do pracy w tej jednostce. Przez długi czas był jedynym w Krakowie specjalistą w zakresie pedagogiki specjalnej, którą uprawiał w oparciu o pedagogikę i psychologię eksperymentalną. Z kolei współpraca z Marianem Ziembą zaowocowała pierwszą w Polsce publikacją testów słownikowych²⁴. Autorzy wspólnie opracowali baterie testów sprawdzających przyrost wiedzy uczniów, biorąc wcześniej pod uwagę założenia programowe i zawartość podręczników nauczania²⁵. Badania zostały przeprowadzone na bardzo szerokiej próbie badawczej, można je więc z powodzeniem uznać za reprezentatywne. W tym obszarze badawczym Konopnicki również zapisał się jako wybitny naukowiec.

Biorąc pod uwagę główną specjalizację Konopnickiego, nie dziwi fakt, że to właśnie jemu powierzono kierownictwo nowo powstałej, drugiej z kolei katedry pedagogiki w WSP w Krakowie. Katedra Pedagogiki Eksperymentalnej, bo o tej jednostce mowa, została utworzona na Wydziale Filologiczno-Historycznym na mocy rozporządzenia ministra oświaty z 1960 r.²⁶ Była to pierwsza tego typu jednostka naukowa w Polsce, w której prowadzone były nowatorskie badania eksperymentalne, i to o zasięgu niemal światowym. Obejmując kierownictwo katedry, nawiązywał Konopnicki do tradycji zapoczątkowanej w polskiej pedagogice przez Jana Władysława Dawida.

²³ AUKEN, Akta osobowe pracownika – Jadwiga Baran, b. sygn.

²⁴ J. Konopnicki, M. Ziemia, *Zadania (testy) słownikowe i ich zastosowanie*, Wrocław-Warszawa -Kraków 1968.

²⁵ E. Polański, *Z badań leksyki podręczników i lektur szkolnych*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie. Prace Językoznawcze VIII” 1994, z. 168, s. 177–184.

²⁶ *Źródła do dziejów Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie (1946–1981)*, przyg., wstęp Z. Ruta, cz. 1, Kraków 1982, s. 112.

W krakowskiej WSP Konopnicki pracował już w 1958 r. na pół etatu na stanowisku profesora nadzwyczajnego w Katedrze Pedagogiki (w tym czasie był też zatrudniony na kolejnych etatach w WSWF we Wrocławiu i w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Opolu). Pełniący wówczas obowiązki kierownika Katedry Pedagogiki w WSP Henryk Smarzyński, w piśmie do dziekana Wydziału Filologiczno-Historycznego Ignacego Zarębskiego pozytywnie zaopiniował wniosek Konopnickiego o pełne zatrudnienie w WSP. Podkreślił bogaty dorobek naukowy kandydata i szereg jego ważnych dla pedagogiki eksperymentalnej publikacji. Konopnickiemu zależało na powrocie do rodzinnego Krakowa, stąd starania o zatrudnienie na pierwszym etacie w WSP. Smarzyński w oficjalnym piśmie do władz rektorskich z 1960 r. pisał, że w związku z planem rozwoju Wydziału wnosi o utworzenie Katedry Pedagogiki Eksperymentalnej i powołanie na stanowisko jej kierownika Jana Konopnickiego jako wybitnego pracownika naukowego o znaczącym dorobku²⁷. Wydaje się, że to Smarzyński dostrzegł ogromny potencjał Konopnickiego i tym samym szansę rozwoju pedagogiki w WSP.

Mając świadomość ważności swoich badań naukowych dla rozwoju pedagogiki oraz jako autor poważnych publikacji z tej dyscypliny, Konopnicki wielokrotnie wnioskował o nadanie mu tytułu profesora zwyczajnego pedagogiki, o czym świadczą zachowane w archiwum UKEN podania. Z niejasnych powodów ministerstwo odwlekło podjęcie decyzji w tej sprawie. Zapewne Konopnicki nie otrzymał też należytego wsparcia ze strony władz rektorskich WSP, nie widział szansy dla własnego rozwoju naukowego w tej uczelni i dlatego też prosił ministra oświaty o przeniesienie na pierwszy etat na UJ.

W 1967 r. J. Konopnicki w piśmie do ministra oświaty i szkolnictwa wyższego – Henryka Jabłońskiego, zwracał się z prośbą o przeniesienie go na pierwszy etat z WSP na UJ. Z treści pisma wynika, że Konopnicki był zaniepokojony niepewnością losów swojego zatrudnienia. Zwracał uwagę na stan swojego zdrowia psychicznego, który, jak pisał, uniemożliwiał mu kontynuowanie pracy w WSP. Jednocześnie prosił o przeniesienie do jakiegokolwiek uczelni w kraju, za wyjątkiem szkół pedagogicznych w Opolu i Katowicach, lub też do instytutu naukowego. W dalszym ciągu liczył na możliwość uzyskania tytułu profesora zwyczajnego. Wobec braku reakcji ze strony ministerstwa, w kolejnym piśmie z tego samego roku prosił o udzieleniu mu urlopu dla poratowania zdrowia. Swoją stan psychiczny określał jako krytyczny. W podobnym tonie zwracał się Konopnicki do rektora WSP. Argumentował, że pracował na drugim etacie praktycznie za darmo, że grano na zwłokę z nadaniem mu tytułu profesora zwyczajnego. Pisał, że ministerstwo chciało decydować o jego przyszłości, bez pyta-

²⁷ AUKEN, sygn. 1359/24.12.

nia go o zdanie. Użył nawet określenia: „jestem *glebae adscriptus*”²⁸. Ewidentnie był głęboko rozczarowany postawą władz uczelni. Przypominał jednocześnie swoje zasługi dla jej rozwoju, w tym liczną grupę wypromowanych magistrów pedagogiki i pedagogiki specjalnej, doktorów oraz swój udział w nadaniu habilitacji trzem pracownikom naukowym WSP. Podkreślał, że odchodząc z WSP, jest przekonany o pełnym wykonaniu swoich obowiązków. Z troską podchodził do swoich asystentów, doktorantów i magistrantów, jednocześnie deklarując, że doprowadzi do końca przewód doktorski J. Baran. Po jego odejściu z WSP to właśnie ona pozostanie jedynym fachowcem na zaocznych studiach pedagogiki specjalnej. Deklarował też, że magistrantów w katedrze doprowadzi do końca i nie chce za to żadnego wynagrodzenia. Pisał, że nie może zawieść ludzi, którzy mu zawierzyli. Konkludował jednak, że jego dorobek w Krakowie nadal nie został dostrzeżony. Ostatecznie decyzją ministra oświaty Konopnicki został przeniesiony w lutym 1968 r. do Katedry Pedagogiki UJ na stanowisko profesora nadzwyczajnego. Władze WSP wyraziły na to zgodę pod warunkiem kontynuowania pracy na pełnym etacie. W latach 1970–1977 Konopnicki prowadził zajęcia w WSP już tylko w ramach godzin zleconych²⁹.

Katedra Pedagogiki Eksperymentalnej, wraz z Zakładem, była drugą katedrą pedagogiki w krakowskiej WSP. Błyskawiczny rozwój nauk pedagogicznych na tej uczelni spowodował w 1962 r., że Ministerstwo Oświaty zleciło władzom rektorskim organizację i prowadzenie studiów z zakresu pedagogiki ogólnej. Zespół Konopnickiego szybko zyskał uznanie władz i mimo że formalnie w 1964 r. nie istniał jeszcze Zakład Pedagogiki Specjalnej, ministerstwo wydało zgodę na rekrutację na czteroletnie studia zaoczne w zakresie pedagogiki specjalnej. Były to wówczas jedyne takie studia w całej Polsce, które dawały szansę na kontynuację nauki na poziomie wyższym głównie absolwentom PIPS w Warszawie i Studiów Nauczycielskich. Studia te przygotowywały nauczycieli do pracy w placówkach wychowawczych i szkołach specjalnych. WSP w Krakowie była więc pierwszym ośrodkiem przygotowującym kadre dla szkolnictwa specjalnego na poziomie akademickim³⁰. Utworzenie tych studiów było wielkim sukcesem katedry, ale przede wszystkim Konopnickiego, który jako jedyny na uczelni zajmował się także pedagogiką specjalną.

Jak podaje Jan Kulpa, mimo niesprzyjających warunków dla pracy naukowej i braków kadrowych, pracownicy Katedry Pedagogiki Eksperymentalnej wraz z Katedrą Pedagogiki Ogólnej, zaangażowanymi nauczycielami szkół podstawowych, średnich i osobami zatrudnionymi do prowadzenia zajęć dydak-

²⁸ Ibidem.

²⁹ Ibidem.

³⁰ D. Knapik, E. Szewczyk, *Instytut Nauk Pedagogicznych*, [w:] *Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie w latach 1946–1981*, red. Z. Ruta, Kraków 1981, s. 149–150.

tycznych w WSP, przy współpracy z Janem Zborowskim z UJ zorganizowali pierwsze seminarium doktoranckie, dając szansę zdolniejszym studentom na otwarcie przewodu doktorskiego i podjęcie pracy naukowej³¹. Szczególną rolę odgrywał w tym przedsięwzięciu Konopnicki, który organizował spotkania naukowe, na których omawiano i dyskutowano kwestie związane z metodologią badań, metodyką nauczania przedmiotów pedagogicznych oraz dydaktyką szkoły wyższej.

W latach 1963–1966 katedra we współpracy z Zakładem Teorii Wychowania zorganizowała również trzyletnie studia doktorskie, którymi kierowali Konopnicki i Smarzyński. Spośród ośmiu uczestników tych studiów, aż pięciu uzyskało tytuł naukowy doktora. W tej grupie znalazł się m.in. Kazimierz Pospiszyl. W latach 1963/1964 – 1969/1970 pracownicy katedry prowadzili seminaria magisterskie i umożliwili uzyskanie stopnia magistra pedagogiki 265 absolwentom pedagogiki oraz 91 pedagogiki specjalnej³². W prowadzeniu tych studiów pomagali im etatowi pracownicy naukowcy z UJ, pracujący jednocześnie na obu uczelniach. Krakowska pedagogika rozwijała się więc we ścisłej współpracy UJ i WSP.

Tematyka prac badawczych, jakie prowadzono w katedrze, obejmowała zagadnienia, które współcześnie zaliczyć możemy do socjologii edukacji (problematyka frekwencji szkolnej i wyników nauczania), metodyki nauczania przedmiotowego (innowacje w dydaktyce, metoda problemowa w nauczaniu matematyki w klasach piątych i siódmych) czy też pedagogiki szkolnej. Tak szerokie spektrum problematyki badawczej, jaką podejmował bardzo skromny skład katedry, świadczy nie tylko o ambicjach pracowników, ale również dowodzi, że osoba kierownika, który *de facto* pełnił również rolę tutora (modelu specyficznego dla angielskiego szkolnictwa) dla młodych adeptów nauki, odgrywała znaczącą rolę w rozwoju pedagogiki jako dyscypliny naukowej w krakowskiej WSP. Bez wątplenia Konopnicki wykorzystał swoje doświadczenie z pracy ze szkockimi i angielskimi pedagogami, nauczycielami i pracownikami naukowymi, szczególnie w zakresie stosowania najnowszych metod badawczych, opartych na działaniach eksperymentalnych. Ponadto biegła znajomość języka angielskiego, brytyjskiej literatury pedagogicznej i psychologicznej oraz specyfiki szkolnictwa szkockiego i angielskiego umożliwiły Konopnickiemu zaadaptowanie nowatorskich narzędzi badawczych, jakie poznał w Wielkiej Brytanii, do warunków polskich, a konkretnie dominującej ideologii edukacyjnej i nowej wizji wychowania oraz rozwoju systemu oświaty w PRL. Przykładem takiej adaptacji jest zestaw testów, które Konopnicki opublikował w pracy *Metodolo-*

³¹ J. Kulpa, *Instytut Nauk Pedagogicznych*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny. Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Krakowie w latach 1961–1971” 1973, z. 46, s. 134.

³² *Ibidem*, s. 134–136.

gia badań zainteresowań i poziomu umysłowego młodzieży w wieku od 17. do 20. roku życia³³. Pomijając tendencyjne, obowiązkowe w PRL pytania o podstawy ustroju socjalistycznego, nazwisko pierwszego sekretarza KC PZPR, itd., narzędzia te z powodzeniem mogłyby być wykorzystywane obecnie do diagnozowania młodzieży szkolnej.

Z angielskiego szkolnictwa wyższego przeniósł Konopnicki charakter relacji profesorskich z asystentami i studentami. Doskonale sprawdzał się w roli tutora, potrafił dostrzec indywidualne zdolności i zainteresowania badawcze młodych pracowników naukowych oraz swoich studentów, a następnie umiejętnie kierował ich rozwojem naukowym. Najzdolniejszym umożliwiał otwarcie przewodu doktorskiego, a następnie przygotowywał jako promotor do napisania pracy doktorskiej w oparciu na najnowszych zdobyczach metodologicznych w pedagogice i psychologii. Jego wychowankowie zyskali więc najlepsze przygotowanie do kontynuowania dzieła katedry. W czasie swojej pracy w WSP Konopnicki wypromował aż 19 doktorów w dziedzinie pedagogiki, pedagogiki specjalnej, psychologii, bibliotekoznawstwa, historii oświaty, języka polskiego i matematyki. Biorąc pod uwagę dodatkowe obowiązki dydaktyczne i kierownicze w UJ, jest to imponująca grupa młodych doktorów specjalizujących się w rozmaitych subdyscyplinach pedagogicznych. A należy pamiętać, że na UJ miał Konopnicki drugą grupę osób, które również prowadził do doktoratu, przede wszystkim swojego asystenta B. Urbana. Szczegółowy wykaz prac doktorskich, których promotorem w WSP w Krakowie był Konopnicki zamieszczono w tabeli 1.

W okresie krakowskim swojej działalności naukowej Konopnicki wydał bardzo dobrą monografię z obszaru pedagogiki porównawczej *Eksperymentalne szkolnictwo w Anglii i Szkocji*, we wstępie zaznaczając, że publikacja ta może wzbogacać dorobek polskiej pedagogiki porównawczej. Materiał badawczy zebrał w czasie badań terenowych w opisywanych placówkach eksperymentalnych, w których prowadził obserwacje, wywiady z personelem oraz analizę dokumentów. Szczególnie warte uwagi są te rozdziały, które odnoszą się do pedagogiki specjalnej. Konopnicki drobiazgowo opisał funkcjonowanie szkoły-szpitala dla dzieci epileptycznych oraz szkoły dla opóźnionych w nauce w Birmingham³⁴. Publikacja ta miała za zadanie przede wszystkim poinformowanie środowiska polskich pedagogów oraz pedagogów specjalnych o ważnych rozwiązaniach organizacyjnych w pracy z dziećmi z różnymi trudnościami w nauce i różnymi niepełnosprawnościami, które z powodzeniem stosowane były wówczas w Wielkiej Brytanii.

³³ J. Konopnicki, *Metodologia badań zainteresowań i poziomu umysłowego młodzieży w wieku od 17. do 20. roku życia*, Wrocław 1961.

³⁴ J. Konopnicki, *Eksperymentalne szkolnictwo w Anglii i Szkocji*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1964.

Tabela 1. Wykaz prac doktorskich przygotowanych w WSP w Krakowie pod kierunkiem naukowym Jana Konopnickiego w latach 1959–1974

Lp.	Imię i nazwisko	Tytuł pracy	Rok uzyskania doktoratu	Dyscyplina
1.	Piotr Guz	<i>Ortografia i gramatyka w szkole podstawowej w świetle eksperymentu</i>	1959	Pedagogika
2.	Anna Kucz- nik	<i>Wartość diagnostyczna i prognostyczna egzaminu tradycyjnego i obiektywnego w szkole zawodowej</i>	1961	Pedagogika
3.	Julian Jonkisz	<i>Próba pedagogicznej analizy czytelnictwa młodzieży robotniczej</i>	1962	Pedagogika Bibliotekoznaw- stwo
4.	Bogdan Czabański	<i>Próba określenia funkcji dydaktycznej szkoły podstawowej</i>	1962	Pedagogika
5.	Marian Ziemia	<i>Analiza statystyczna i psychologiczno-pedagogicz- na niewerbalnego testu (14+) „General Ability” oraz jego przydatność selekcyjna do szkół średnich</i>	1962	Pedagogika
6.	Henryk Ziobro	<i>Zainteresowania kulturalne młodzieży wiejskiej na tle jej poziomu intelektualnego</i>	1963	Pedagogika
7.	Władysław Pasz	<i>Proces wykolejania się dzieci w wieku szkolnym i ich reedukacja na terenie Czechosłowacji</i>	1963	Pedagogika
8.	Stanisław Kosiński	<i>Eksperymentalne próby likwidacji opóźnienia w nauce szkolnej w szkolnictwie zawodowym</i>	1963	Pedagogika
9.	Szczepan Larwa	<i>Rozwój sieci i organizacji szkół podstawowych w Polsce</i>	1964	Historia oświaty
10.	Stefan Dyląg	<i>Umiejętność rozwiązywania arytmetycznych zadań tekstowych i pomiar innych właściwości psychicznych</i>	1966	Matematyka Pedagogika
11.	Czesława Sta- chowiczowa	<i>Analiza konfliktów dorastającej młodzieży z ro- dzicami</i>	1966	Psychologia
12.	Danuta Gielarowska	<i>Umiejętność wypowiedzania się na piśmie uczniów klasy VI: w świetle badań eksperymentalnych</i>	1967	Język polski
13.	Jadwiga Baran	<i>Konsekwencje pedagogiczne niedostosowania społecznego dzieci głuchych</i>	1967	Pedagogika spe- cjalna
14.	Kazimierz Pospiszyl	<i>Konflikty z otoczeniem jako czynnik etiologiczny w procesie wykolejania się dzieci i młodzieży</i>	1967	Pedagogika spe- cjalna Psychologia
15.	Czesław Nowaczyk	<i>Stopień wykorzystania możliwości umysłowych uczniów zdolnych</i>	1971	Pedagogika
16.	Andrzej Zajkiewicz	<i>Orientacja nauczycieli o wynikach ich pracy dydaktycznej i jej uwarunkowaniach</i>	1971	Pedagogika
17.	Marian Śnieżyński	<i>Młodzież niedostosowana społecznie w uprzemy- slawiającym się małym mieście</i>	1972	Pedagogika
18.	Janina Wszolek- -Szymańska	<i>Społeczne niedostosowanie kształtujące się na pod- łożu uszkodzeń ośrodkowego układu nerwowego</i>	1974	Pedagogika spe- cjalna
19.	Franciszek Dąbrowski	<i>Problem przeciążenia młodzieży szkolnymi pracami domowymi</i>	1974	Pedagogika

Oprac. własne na podstawie Katalogu prac doktorskich, Biblioteka Główna UKEN w Krakowie.

W zakresie pedagogiki specjalnej działalność badawcza Katedry Pedagogiki Eksperymentalnej obejmowała prowadzenie badań eksperymentalnych nad problemem niedostosowania społecznego dzieci i młodzieży, badań nad dziećmi z niepełnosprawnością intelektualną (wówczas określaną jako upośledzenie umysłowe) oraz dziećmi głuchymi. Ponadto badano problem drugoroczności oraz tzw. odsiew szkolny, zagadnienia *stricte* związane dziś z socjologią edukacji, subdyscypliną pedagogiczną, która pojawiła się dopiero w latach pięćdziesiątych XX w. za sprawą Ronalda Meighana. Jak podaje J. Kulpa, w dosyć krótkim okresie działalności katedry (do 1969 r.) trzech pracowników naukowych uzyskało stopień doktora habilitowanego, a aż dwunastu doktora³⁵. Warto w tym miejscu wymienić pracę doktorską J. Baran *Konsekwencje pedagogiczne niedostosowania społecznego dzieci głuchych*, którą napisała pod kierunkiem Konopnickiego i obroniła w 1968 r.³⁶ J. Baran umiejętnie poprowadzona przez swojego promotora wykorzystała w badaniach dzieci głuchych arkusz diagnostyczny D.H. Stotta. Były to absolutnie nowatorskie badania w obszarze surdopedagogiki. W gronie doktorantów Konopnickiego w WSP znaleźli się także późniejsi znani pedagodzy: K. Pospiszyl, M. Ziemia oraz M. Śnieżyński.

Pracownicy katedry mogli również pochwalić się znaczącymi publikacjami naukowymi. Niezwykle ważna była wspomniana wcześniej monografia współautorska Konopnickiego i jego doktoranta M. Zięby *Zadania (testy) słownikowe i ich zastosowanie* z 1968 r., która była pierwszą tego typu publikacją w polskiej literaturze naukowej. Autorzy przebadali za pomocą tych narzędzi grupę aż 2078 uczniów, w dziewięciu szkołach miejskich i sześciu wiejskich. Wykorzystywane przez Konopnickiego w dalszych badaniach narzędzia badawcze – głównie testy, opublikowane zostały w pracy *Zaburzenia w zachowaniu się dzieci i środowisko*³⁷. Publikacja ta również wywarła ogromny wpływ na podejście pedagogów do konkretnych zastosowań w praktyce szkolno-wychowawczej. Ukazywała bowiem istotną rolę środowiska wychowawczego i jego wpływ na występowanie zaburzeń w zachowaniu dzieci.

Pedagogika specjalna w WSP rozwijała się w zaskakującym tempie, a studia te cieszyły się bardzo dużym zainteresowaniem. W latach 1965–1969 katedra prowadziła czteroletnie studia zaoczne i wieczorowe dla nauczycieli i absolwentów PIPS oraz SN. W ich ramach oferowane były specjalności: pedagogika eksperymentalna z defektologią (subdyscyplina pedagogiki terapeutycznej, leczniczej), opieka nad dzieckiem, oświata dorosłych, wychowanie przedszkolne oraz pedagogika specjalna ze specjalnością: a) nauczanie dzieci głuchych, b) naucza-

³⁵ J. Kulpa, *Instytut Nauk Pedagogicznych*, s. 135.

³⁶ Z. Ruta, *Pamięci Docent Jadwigi Baran*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie. Prace Pedagogiczne” 1988, z. 9, s. 9.

³⁷ J. Konopnicki, *Zaburzenia w zachowaniu się dzieci i środowisko*, Warszawa 1964.

nie i wychowanie dzieci upośledzonych umysłowo, c) nauczanie i wychowanie dzieci i młodzieży społecznie niedostosowanych, d) nauczanie i wychowanie dzieci przewlekłe chorych³⁸. Zaskakuje tak bogata oferta specjalności, tym bardziej, że zajęcia te realizował bardzo skromny zespół nauczycieli akademickich – praktyków, zatrudnionych na etacie oraz kilku pracowników na godzinach zleconych. Jak wynika ze sprawozdań z działalności katedry, pracownicy odbywali też wyjazdy studyjne, których celem było zapoznanie się z dokonaniem w zakresie pedagogiki specjalnej w innych krajach. W 1964 r. Konopnicki wraz z J. Baran i Maksymilianem Geppertem wyjechali do Moskwy.

Kierownik katedry zwracał jednak uwagę na trudności finansowe i lokalowe jednostki. Pracownicy mieli wówczas do dyspozycji zaledwie jeden pokój, który pełnił jednocześnie funkcję biblioteki katedry, pracowni testów, miejsca do pracy naukowej i administracyjnej. Brakowało nawet maszyny do pisania, którą pracownicy zmuszeni byli wypożyczać od innych jednostek administracyjnych³⁹.

Ostatecznie w kwietniu 1969 r. Konopnicki odszedł do pracy na UJ, a kierownictwo katedry przejął J. Kulpa, który kierował tą jednostką do września 1969 r. Niestety, od tego czasu w strukturach WSP, dzisiejszego Uniwersytetu KEN w Krakowie, nie pojawiła się już nigdy więcej taka jednostka organizacyjna. Wychowankowie Konopnickiego zajęli się pedagogiką specjalną lub ogólną. Po odejściu Konopnickiego z WSP, przez krótki czas J. Baran kierowała Zakładem Pedagogiki Eksperymentalnej, ale ostatecznie na mocy zarządzenia ministra oświaty i szkolnictwa wyższego z 14 kwietnia 1969 r. w WSP utworzono Instytut Nauk Pedagogicznych i zniesiono trzy jednostki, w tym Katedrę Pedagogiki Eksperymentalnej, wraz z połączonymi zakładami⁴⁰.

Należy podkreślić, że nowatorstwo prowadzonych w katedrze badań naukowych obejmowało subdyscypliny pedagogiczne, które w latach sześćdziesiątych nie zostały jeszcze nawet wyodrębnione, jak socjologia edukacji czy pedagogika resocjalizacyjna. Ta druga subdyscyplina pedagogiczna, wywodząca się z pedagogiki specjalnej, była także przedmiotem badań Konopnickiego prowadzonych w Katedrze Pedagogiki UJ.

Pedagogika eksperymentalna i pedagogika specjalna w Polsce bardzo wiele zawdzięcza Konopnickiemu. Przede wszystkim krakowski ośrodek akademicki

³⁸ AUKEN, Sprawozdania Katedry Pedagogiki Eksperymentalnej 29.03.1965–29.09.1969, sygn. 385/39.

³⁹ AUKEN, Kopie sprawozdań Katedry Pedagogiki Eksperymentalnej 26.06.1965–1968, sygn. 385/48.

⁴⁰ *Zarządzenie Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego z dnia 14 kwietnia 1969 r., (DU-5-0142-60/69) w sprawie zmian organizacyjnych w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Krakowie, Dziennik Ministerstwa Oświaty – Dział Szkolnictwa Wyższego, Warszawa, dn. 30.04.1969 r.*

jako pierwszy w kraju uzyskał możliwość kształcenia na kierunku pedagogika specjalna zaoczna. Konopnicki doskonale zdawał sobie sprawę, że od przyszłych pedagogów specjalnych należy wymagać przygotowania teoretycznego i praktycznego, jakie zdobędą w ramach czteroletnich studiów wyższych. Stąd też jego starania o utworzenie w katedrze najpierw studiów zaocznych, skierowanych do absolwentów PIPS i SN, a później również utworzenie studiów dziennych. Mając na uwadze fakt, że pedagogika specjalna była wówczas nowym kierunkiem studiów, Konopnicki wiele wysiłku włożył w przygotowanie swoich następców, przyszłych nauczycieli akademickich, którzy swoje badania naukowe koncentrowali na pracy z dziećmi z różnymi niepełnosprawnościami i potrzebami edukacyjnymi. W trakcie swojej pracy w WSP wypromował tylko w obszarze pedagogiki specjalnej trzech doktorów, a dwunastu doktorów w zakresie pedagogiki. Pedagogika specjalna Konopnickiego oparta była na pedagogice i psychologii eksperymentalnej, a stosowane przez niego nowatorskie procedury badawcze czyniły z niego autorytet naukowy w tych dziedzinach. Różnorodność podejmowanej przez Konopnickiego problematyki badawczej nie pozwala sklasyfikować go jako uczonego jednej czy dwóch specjalności. Bez wątplenia był on bowiem znaczącą postacią również w historii WSP w Krakowie. Nie doczekał się jednak należnego mu uznania i ze strony władz uczelni, i środowiska pedagogów specjalnych.

Praca naukowa Konopnickiego w Instytucie Pedagogiki UJ – krakowska szkoła resocjalizacji

Działalność naukowa Konopnickiego w IP UJ została dobrze opracowana przez pracowników naukowych tej jednostki. Ograniczymy się więc jedynie do przytoczenia ważniejszych osiągnięć tego uczonego dla rozwoju pedagogiki na UJ.

Dla krakowskiej pedagogiki lat sześćdziesiątych Konopnicki był jednym z najważniejszych naukowców i najlepszym kandydatem na stanowisko kierownicze. Cieszył się uznaniem szczególnie Z. Mysłakowskiego oraz Stefana Szumana. Świadczy o tym fakt, że to właśnie jemu powierzono kierownictwo dwóch katedr pedagogiki jednocześnie, w WSP i na UJ. Powołanie Konopnickiego na kierownika Katedry Pedagogiki UJ w 1960 r. zbiegło się z przejściem na emeryturę Z. Mysłakowskiego. W tej jednostce rozwijał Konopnicki szeroko zakrojone badania nad problemem niedostosowania społecznego oraz uwarunkowaniami procesów nauczania i wychowania. Praca na UJ była dla niego swoistym powrotem do *Alma Mater*, ale już jako doświadczony pracownik naukowego. Nie ulega wątpliwości, że to Konopnicki stworzył podstawy teoretyczne dla rozwoju krakowskiej szkoły resocjalizacji. Poza prowadzeniem

nowatorskich badań naukowych, i to na światowym poziomie, istotnie przyczynił się także do rozwoju pedagogiki jako dyscypliny naukowej na UJ. Dzięki współpracy Konopnickiego z J. Zborowskim katedra rozwijała się dynamicznie. W 1963 r. utworzono w jej strukturze dwa zakłady: Zakład Pedagogiki, którym kierował Konopnicki, oraz Zakład Dydaktyki pod kierunkiem J. Zborowskiego. Dzięki staraniom Konopnickiego w 1968 r. powołano Instytut Pedagogiki, którego został on pierwszym dyrektorem, kierując jednocześnie Zakładem Teorii Wychowania. Funkcję dyrektora IP pełnił w latach 1968–1972⁴¹. W kolejnym roku akademickim stanowisko to przejęła po nim Kamilla Mrozowska.

Podobnie jak w WSP, również na UJ dzięki staraniom Konopnickiego przekształcono strukturę studiów pedagogicznych i utworzono w 1974 r. czteroletnie studia magisterskie z pedagogiki resocjalizacyjnej. UJ stał się trzecim w Polsce ośrodkiem akademickim obok UW i Uniwersytetu Wrocławskiego, który kształcił specjalistów w zakresie resocjalizacji⁴².

Kierownictwo Zakładem Teorii Wychowania wiązało się jednocześnie z prowadzeniem badań, które obejmowały problematykę zaburzeń w zachowaniu dzieci i młodzieży, patologie społeczne, a także wychowanie i terapię tej młodzieży. Konopnicki nadal prowadził też badania w zakresie teorii wychowania, jednak seminaria magisterskie i przygotowywane pod jego kierunkiem doktoraty skoncentrowane były wokół zagadnień wychowania dzieci i młodzieży zagrożonych niedostosowaniem społecznym i dewiacją. Na początku lat siedemdziesiątych Konopnicki objął kierownictwo zespołu naukowo-badawczego w ramach projektu dotyczącego problemu niedostosowania społecznego i przestępczości nieletnich. W tym przedsięwzięciu pomagał mu adiunkt B. Urban. Badania te dotyczyły wyjaśnienia istoty, objawów i etiologii zaburzeń w zachowaniu się dzieci i młodzieży. Swoje analizy oparł Konopnicki na aktualnym dorobku pedagogiki i psychologii Europy Zachodniej. Jako główną metodę badawczą zaproponował eksperyment. Rezultatem tych kilkuletnich badań było skonstruowanie wystandaryzowanych narzędzi badawczych do diagnozowania problemu niedostosowania społecznego.

Pionierskie w Polsce badania Konopnickiego obejmowały zastosowanie techniki pomiarowej w badaniach rozmiarów, przyczyn oraz rodzajów niedostosowania społecznego wśród dzieci i młodzieży. W rezultacie prowadzonych badań naukowych udało mu się w 1971 r. ustalić, zgodnie z prekursorskimi badaniami D.H. Stotta, że czynnikiem, który istotnie wpływa na poziom niedostosowania społecznego jest dezintegracja rodziny badanego dziecka⁴³. Wykorzystanie narzędzia, powszechnie znanego w Europie Zachodniej jako „Arkus

⁴¹ M. Sztuka, *Krakowska szkoła resocjalizacji – ciągłość i zmiana*, s. 45–47.

⁴² Ibidem, s. 51–52.

⁴³ J. Wyczęsany, *Udział Profesora Jana Konopnickiego*, s. 101.

Diagnostyczny Stotta”, umożliwiło Konopnickiemu dokonanie analizy skomplikowanego procesu, jakim jest niedostosowanie społeczne dzieci i młodzieży. Sam Konopnicki wraz ze swoimi studentami prowadził częstkowe badania terenowe w szkołach. Ostatecznie za pomocą zmodyfikowanego narzędzia badawczego przebadano ponad 100 tysięcy polskich dzieci⁴⁴. Badania prowadzone były także w domach dziecka, a autor projektu konkludował w swojej publikacji, że „nie możemy ich [domów dziecka] uznać za normalne instytucje wychowawcze”⁴⁵.

Monografia Konopnickiego *Niedostosowanie społeczne* jest uznawana za dzieło przełomowe w polskiej pedagogice resocjalizacyjnej⁴⁶. Niedostosowanie społeczne definiował Konopnicki, odwołując się do klasycznej koncepcji M. Grzegorzewskiej, zasadniczo opierał jednak podstawy teoretyczne i metodologiczne swoich badań na pracach D.H. Stotta. Jego dorobek jest bardzo oryginalny – również obecnie wielu badaczy zajmujących się pedagogiką resocjalizacyjną odwołuje się do jego pionierskich badań. Zjawisko niedostosowania społecznego Konopnicki rozumiał jako problem uwarunkowany psychospołecznie, którego główne konsekwencje przejawiają się w nieadekwatności reakcji jednostki społecznej, jej psychicznego cierpienia, ale również negatywnego wpływu na społeczeństwo. Podkreślał jednak, że niedostosowanie społeczne nie jest nieodwracalne, niezwykle ważne jest bowiem podjęcie działań terapeutycznych, szczególnie wobec dzieci i młodzieży zagrożonych tym problemem. Bardzo ważne jest postawienie właściwej diagnozy, a na jej podstawie określenie typu niedostosowania społecznego spośród wyodrębnionych czterech podstawowych: wrogości, zahamowania, aspołeczności i zachowania niekonsekwentnego. Diagnoza musi być obiektywna, dlatego też zalecał przygotowanie jej na podstawie naukowej, weryfikowalnej obserwacji⁴⁷. Analizy Konopnickiego w tym obszarze znalazły również zastosowanie w badaniach z obszaru socjologii dewiacji i przestępczości.

Konopnicki, oprócz pracy badawczej oraz administracyjnej, pełnił szereg funkcji naukowych w kilku znaczących instytucjach. Był przewodniczącym Komitetu Nauk Pedagogicznych Polskiej Akademii Nauk w Oddziale Krakowskim, w którym również pracował nad kompleksowym opracowaniem problemu zasobu umysłowego i zainteresowaniami młodzieży. W KNP PAN kierował zespołem badawczym, który współpracował z UNESCO w ramach międzynarodowego projektu mającego na celu zbadanie poziomu intelektual-

⁴⁴ M. Sztuka, *Krakowska szkoła*, s. 49–50.

⁴⁵ J. Konopnicki, *Niedostosowanie społeczne*, Warszawa 1971, s. 114–117.

⁴⁶ L. Pytka, *Resocjalizacja na Uniwersytecie Warszawskim IPSiR*, [w:] *Polskie szkoły resocjalizacji*, s. 70.

⁴⁷ B. Urban, *Resocjalizacja*, s. 20.

nego młodzieży szkolnej. Poza KNP PAN był członkiem Rady Naukowej Zakładu Higieny i Psychiatrii Dziecięcej PAN⁴⁸.

Przez cały okres pracy naukowej w PRL Konopnicki utrzymywał stałe kontakty z zaprzyjaźnionymi badaczami z Wielkiej Brytanii. Należał do najważniejszego w pedagogice porównawczej towarzystwa naukowego – Comparative Education Society in Europe⁴⁹, uczestniczył w konferencji CESE w Pradze w 1969 r. Współpracował również z Association Sonnenberg w Londynie⁵⁰, Uniwersytetem w Humennem, Uniwersytetem w Ołomuńcu, Presowie-Koszykach oraz Uniwersytetem w Budapeszcie⁵¹. Te wszystkie międzynarodowe kontakty, szczególnie z uczonymi z Europy Zachodniej, udział w licznych konferencjach o zasięgu międzynarodowym, wystąpienia z referatami i wyjazdy zagraniczne na badania naukowe zdecydowanie wyróżniały Konopnickiego w polskim środowisku pedagogicznym.

Zakończenie

Jan Konopnicki był wybitnym naukowcem, niedocenionym za życia, ale też nieco zapomnianym we współczesnej polskiej pedagogice specjalnej, eksperymentalnej i porównawczej. Bardzo długo uniemożliwiano mu awans naukowy, wiele wysiłku włożył, aby nadano mu w pełni zasłużony tytuł profesora zwyczajnego. Pracował ciężko i wytrwale w niesprzyjających warunkach, wielokrotnie delegowany do pracy przez ówczesne ministerstwo oświaty jednocześnie do dwóch uczelni. Za dodatkową pracę praktycznie nie pobierał wynagrodzenia. Nigdy też nie pozostawił swoich studentów bez opieki naukowej, przenosząc się ostatecznie z WSP na UJ deklarował chęć doprowadzenia ich do obrony pracy magisterskiej *pro bono*.

Zainteresowania badawcze Konopnickiego były niezwykle szerokie, obejmowały pedagogikę porównawczą w pierwszym okresie jego działalności naukowej w Szkocji, następnie pedagogikę eksperymentalną, specjalną, resocjalizacyjną, w której wykorzystał swoje znakomite przygotowanie metodologiczne do prowadzenia badań empirycznych w oparciu o nowatorskie narzędzia badawcze.

Z całą pewnością Konopnicki wyróżniał się nie tylko swoją postawą wobec władz państwowych, ideologii wychowania socjalistycznego, ale też niespotykanym jak na owe czasy zasięgiem i różnorodnością swoich międzynarodowo-

⁴⁸ AUKEN, sygn. 1359/24.12.

⁴⁹ Comparative Education Society in Europe (CESE) – międzynarodowe stowarzyszenie naukowe *non-profit* o charakterze naukowym i edukacyjnym. Założone w 1961 r. w Londynie. Jest założycielem The World Council of Comparative Education Societies (WCCES).

⁵⁰ Association Sonnenberg, obecnie International Sonnenberg Association, założone w 1949 r.

⁵¹ AUKEN, sygn. 385/39.

wych kontaktów naukowych. Jak pisał o nim Włodzimierz Winclawski: „Był w ówczesnej pedagogice pol. (od 1956 do początków lat 70.), ideologicznej, oderwanej od realiów, postacią wyjątkową z racji prowadzenia szerokich badań empirycznych nad szkolnictwem oraz stosunkowo rozbudowanych kontaktów międzynarodowych i realizacji porównawczych badań z pedagogami Zachodu (program UNESCO)”⁵². Znamienne, że dokonania Konopnickiego uznano za znaczące także dla polskiej socjologii, zamieszczając jego biogram w największym słowniku socjologów⁵³.

W polskiej pedagogice konieczna jest rewizja dokonań Konopnickiego i przyznanie jego osiągnięciom należnej rangi. Przykładem może być zachowana w Archiwum UKEN charakterystyka uczonego, sporządzona na potrzeby jego wyjazdu zagranicznego: „Prof. nz. dr Jan Konopnicki jest wybitnym specjalistą w dziedzinie pedagogiki, a jego badania naukowe z tego zakresu oraz cenna inicjatywa podejmowania eksperymentów pedagogicznych stanowią bardzo poważny wkład w rozwój nauk pedagogicznych w Polsce. Autor wielu prac naukowych znany i ceniony za granicą, opiekun wielu doktorów z całego kraju, na tle swej specjalności wyrasta na jednostkę wybitną, a zasługi jego dla rozwoju polskiej myśli pedagogicznej można zaliczyć do rzędu pionierskich i nowatorskich”⁵⁴. Niestety, dokument ten nie ma podpisu, autor tych słów nie jest więc znany. W rubryce dotyczącej oceny politycznej zaskakuje brak informacji, natomiast przy „obliczu moralno-etycznym” zapisano, że kandydat nie budzi zastrzeżeń.

Konieczne jest także podjęcie dalszych badań nad pedagogiką porównawczą w działalności naukowej Konopnickiego. Znając biegle język angielski, podejmował się tłumaczenia wybranych dzieł z zakresu pedagogiki i psychologii brytyjskiej. Uważał, że działania te przysłużą się nauczycielom w Polsce, pozwolą na poznanie innych rozwiązań edukacyjnych, stosowanych na Zachodzie. Niestety, prace te, jak np. tłumaczenie *Groundwork of Educational Theory* autorstwa Jamesa S. Rossa nigdy nie ukazały się drukiem⁵⁵.

Wybitny uczoney bardzo często bywa także wybitnym nauczycielem. Tak też było w przypadku Konopnickiego. Jak pisał: „Metoda nauczania jest ściśle zależna od tego, «kto ją stosuje», tj. od nauczyciela. Najidealniejsza metoda w rękach partacza okaże się nonsensem, nauczyciel zaś z talentem pedagogicznym nawet w bardzo trudnych warunkach może bardzo wiele osiągnąć”⁵⁶. Tylko znakomity uczoney, świetny nauczyciel akademicki może wypromować tak lic-

⁵² W. Winclawski, *Słownik biograficzny*, t. 2, s. 91.

⁵³ Ibidem.

⁵⁴ AUKEN, sygn. 1359/24.12

⁵⁵ J. Konopnicki, *Eksperymentalne szkolnictwo*, s. 5.

⁵⁶ Idem, *O metodach nauczania*, Lublin 1948, s. 40.

nie grono swoich następców. Jan Konopnicki był twórcą nie tylko krakowskiej szkoły resocjalizacji, ale również krakowskiej szkoły pedagogiki specjalnej.

Bibliografia

Źródła archiwalne

- Archiwum Uniwersytetu Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie [AUKEN]:
Akta osobowe pracownika – Jadwiga Baran, b. sygn.
Kopie sprawozdań Katedry Pedagogiki Eksperymentalnej, 26.06.1965–1968, sygn. 385/48.
Sprawozdania Katedry Pedagogiki Eksperymentalnej, 29.03.1965–29.09.1969, sygn. 385/39.
Teczka osobowa pracownika – Jan Konopnicki, sygn. 1359/24.12.

Źródła drukowane

- Konopnicki J., *Demokratyczne podstawy szkolnictwa szkockiego. Okres przymusu szkolnego*, Londyn 1942.
Konopnicki J., *Eksperymentalne szkolnictwo w Anglii i Szkocji*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1964.
Konopnicki J., *Metodologia badań zainteresowań i poziomu umysłowego młodzieży w wieku od 17. do 20. roku życia*, Wrocław 1961.
Konopnicki J., *Niedostosowanie społeczne*, Warszawa 1971.
Konopnicki J., *O metodach nauczania*, Lublin 1948.
Konopnicki J., *Zaburzenia w zachowaniu się dzieci i środowisko*, Warszawa 1964.
Konopnicki J., Ziemba M., *Zadania (testy) słownikowe i ich zastosowanie*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1968.
Zarządzenie Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego z dnia 14 kwietnia 1969 r., (DU-5-0142-60/69) w sprawie zmian organizacyjnych w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Krakowie, „Dziennik Ministerstwa Oświaty” – Dział Szkolnictwa Wyższego, Warszawa, dn. 30.04.1969 r.
Źródła do dziejów Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie (1946–1981), wstęp Z. Ruta, cz. 1, Kraków 1982.

Literatura przedmiotu

- Chmielewski W., *Jan Konopnicki (1905–1980) – badacz szkolnictwa i organizator edukacji nauczycieli polskich na uchodźstwie*, „Studia Paedagogica Ignatianiana” 2018, t. 21, nr 2, s. 37–62.
Chmielewski W., *Przygotowanie kadr oświatowych na uchodźstwie w latach 1941–1948*, Warszawa 2013.

- Jonkisz J., *Jan Konopnicki*, [w:] *Księga profesorów Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu*, oprac. L. Kulmatycki, Wrocław 2006, s. 95–96.
- Knapik D., Szewczyk E., *Instytut Nauk Pedagogicznych*, [w:] *Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie w latach 1946–1981*, red. Z. Ruta, Kraków 1981, s. 146–171.
- Konopnicki J., *Studium Pedagogiczne w Edynburgu w l. 1943–1946*, [w:] *Przeszłość przyszłości. Księga ofiarowana Bogdanowi Suchodolskiemu*, kom. red. i koleżeński przewodn. B. Leśnodorski, Warszawa 1975, s. 205–212.
- Kulpa J., *Instytut Nauk Pedagogicznych*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny. Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Krakowie w latach 1961–1971” 1973, z. 46, s. 131–148.
- Polański E., *Z badań leksyki podręczników i lektur szkolnych*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie. Prace Językoznawcze VIII” 1994, z. 168, s. 177–184.
- Pospiszyl I., *Wprowadzenie*, [w:] *Polskie szkoły resocjalizacji*, red. nauk. I. Pospiszyl, M. Miałkowska-Kozaryna, Warszawa 2022, s. 7–11.
- Pytka L., *Resocjalizacja na Uniwersytecie Warszawskim IPSiR*, [w:] *Polskie szkoły resocjalizacji*, red. nauk. I. Pospiszyl, M. Miałkowska-Kozaryna, Warszawa 2022, s. 67–98.
- Pytka L., *Narodziny i rozwój polskiej pedagogiki resocjalizacyjnej*, „Student Niepełnosprawny” 2008, z. 1, s. 11–38.
- Russell R.W., *James Drever: Strength to a Developing International Psychology*, „International Journal of Psychology” 1992, t. 27, nr 5, s. 366–367.
- Ruta Z., *Pamięci Docent Jadwigi Baran*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie. Prace Pedagogiczne” 1988, z. 9, s. 7–13.
- Sztuka M., *Aktualność Jana Konopnickiego w koncepcji społecznego niedostosowania w obliczu współczesnych wyzwań resocjalizacji*, [w:] *Uwarunkowania i zwo-ry marginalizacji społecznej współczesnej młodzieży. Materiały z konferencji z okazji setnej rocznicy urodzin i dwudziestej piątej rocznicy śmierci profesora Jana Konopnickiego*, red. W. Kubik, B. Urban, Kraków 2005, s. 101–109.
- Sztuka M., *Krakowska szkoła resocjalizacji – ciągłość i zmiana*, [w:] *Polskie szkoły resocjalizacji*, red. nauk. I. Pospiszyl, M. Miałkowska-Kozaryna, Warszawa 2022, s. 45–66.
- Śnieżyński M., *Jan Konopnicki*, „Konspekt” 2006, nr 1, s. 67–68.
- Urban B., *Jan Konopnicki (1905–1980)*, [w:] *Złota księga Wydziału Filozoficznego*, red. J. Miklaszewska, J. Mizera, Kraków 2000, s. 351–358.
- Urban B., *Jan Konopnicki (1905–1980). Zastuzeni dla pedagogiki specjalnej*, „Szkoła Specjalna” 1988, nr 4, s. 183–191.
- Urban B., *Resocjalizacja w Uniwersytecie Jagiellońskim. Rys historyczny, stan obecny*, „Resocjalizacja Polska” 2010, nr 1, s. 7–24.

- Vernon P.E., *The Contributions to Education of Sir Godfrey Thomson*, "British Journal of Educational Studies" 1962, t. 10, nr 2, s. 123–137.
- Winclawski W., *Słownik biograficzny socjologii polskiej*, t. 2, Toruń 2004, s. 90–91.
- Włoch A., *Polscy pedagodzy o szkolnictwie angielskim. Z tradycji polskiej pedagogiki porównawczej XX wieku*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Pedagogika XLII” 2021, nr 2, z. 454, s. 63–91.
- Wyczesany J., *Udział Profesora Jana Konopnickiego w rozwoju pedagogiki specjalnej w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Krakowie*, [w:] *Tradycja, osiągnięcia, perspektywy pedagogiki specjalnej w kontekście zmian edukacyjnych*, red. G. Gunia, K. Plutecka, J. Wyczesany, Kraków 2007, s. 99–103.

Dr Anna Włoch, adiunkt w Katedrze Historii Oświaty i Wychowania Uniwersytetu Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. Zainteresowania naukowe: pedagogika porównawcza, historia oświaty i myśli pedagogicznej, socjologia wychowania i edukacji, ze szczególnym uwzględnieniem historii polskiej i europejskiej pedagogiki porównawczej. Publikacje (wybór): *Edukacja europejska: założenia, perspektywy, funkcje społeczne: krytyczne spojrzenie*, Kraków 2016, *Matthew Arnold (1822–1888): prekursor pedagogiki porównawczej w XIX-wiecznej Anglii oraz jego poglądy na edukację*, „Biuletyn Historii Wychowania” 2020, nr 42, s. 39–60.

Data zgłoszenia artykułu: 24 stycznia 2023 r.

Data przyjęcia artykułu: 16 listopada 2023 r.